

Justyna KASTELIK

Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie

BEDA CZCIGODNY O KLASZTORACH MIESZANYCH NA WYSPACH BRYTYJSKICH *Historia Ecclesiastica, III–IV wiek*

Kildare, Hartlepool, Whitby, Coldingham, Repton, Barking, Much Wenlock to tylko niektóre z klasztorów mieszanych (łac. *monasteria duplicia*), jakie powstały na Wyspach Brytyjskich w przeciągu okresu średniowiecza. Wyrosły na łonie wyspiarskiego Kościoła celtyckiego klasztoru, w których wspólnie żyli i oddawali cześć Bogu mnisi i mniszki, funkcjonowały pod rządami wybitnych opatek (łac. *abbatissa*) jako dobrze zorganizowane i tętniące życiem fundacje.

W starożytnym Kościele Wschodu znana była praktyka wspólnego zamieszkiwania, w celach ascetycznych, duchownych z dziewicami, określanymi mianem *syneisaktai* (łac. *virgo subintroducta*). Ta idea „małżeństw duchowych”, potraktowana jako forma konkubinatu, została potępiona na synodzie w Ancyrze w roku 314, a następnie na soborze nicejskim w roku 325¹. Inny model wspólnego życia mężczyzn i kobiet poświęconych Bogu pojawił się w starożytnym Egipcie wraz z osobą św. Pachomiusza († 346). W miejscowości Tabennesi założył on pierwszy prawdziwy klasztor, w którym mnisi żyli według jednej reguły i pod zwierzchnictwem jednego przełożonego². Władzy opata klasztoru męskiego podlegał również, powstały niedaleko wspólnoty pachomiańskiej,

¹ Synod w Ancyrze, kan. 19: *O składających ślub dziewictwa oraz dziewicach mieszkających z mężczyzną jak siostra z bratem*: „Zakazujemy dziewicom mieszkać z kimkolwiek jak siostra z bratem”, [w:] *Dokumenty synodów od 50 do 381 roku* (Synody i kolekcje praw, t. 1), red. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2006, s. 67. Sobór nicejski I, kan. 3: *O kobietach zamieszkujących razem z duchownymi*: „Wielki sobór zabronił całkowicie biskupom, prezbiterom, diakonom i wszystkim członkom stanu duchownego, zamieszkiwać z kobietą, chyba, że jest to matka, siostra, ciotka lub inna osoba stojąca poza wszelkimi podejrzeniami”, [w:] *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. 1, red. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2002, s. 29.

² *Reguła Pachomiusza*, [w:] *Starożytne reguły zakonne*, red. M. Starowiejski, Warszawa 1980.

klasztór żeński założony przez siostrę św. Pachomiusza, Marię³. Czas mnichów i mniszek z klasztoru w Tabennesi wypełniony był pracą i modlitwą; mniszki szyły ubrania i tkwały przędzę lnianą na tuniki dla mężczyzn, w zamian za co bracia dostarczali im surowca i sprzedawali w mieście wyroby, które mniszki im dostarczały. Mnisi i mniszki mieli spotykać się jak najrzadziej, przeważnie tylko na pogrzebach oraz na liturgii, jako że kościoły w klasztorze były wspólne. Z monastycyzmu Pachomiusza wyrósł również klasztor mieszany w Sohag w Górnym Egipcie, składający się z dwóch części: Deir el-Abiad (Biały Klasztor – męski) i Deir el-Ahmar (Czerwony Klasztor – żeński). Został on następnie przekształcony przez przeora Szenutiego († 464) w ośrodek o bardzo surowej dyscyplinie. Można wymienić jeszcze tylko jeden znany klasztor mieszany w Górnym Egipcie, w miejscowości Abydos, działający w V–VI wieku.

Według relacji św. Grzegorza z Nyssy (ok. 335–394) przykład takiego rodzaju koegzystencji domu męskiego i żeńskiego, jak klasztory egipskie, stanowił klasztor założony na brzegach rzeki Irys, niedaleko Neocezarei Pontyjskiej, przez św. Bazylego Wielkiego (ok. 330–379) i jego siostrę Makrynę (Młodsza)⁴.

Powstanie tego typu klasztorów w Kościele zachodnim było skutkiem przeszczepienia na jego grunt wzorców pochodzących z Kościoła Wschodu. W Galii, gdzie idee chrześcijaństwa wschodniego były szeroko rozpowszechnione, wiadomo o istnieniu na przełomie V i VI wieku, klasztoru w Arles, założonego przez św. Cezarego, biskupa Arles (470–543). Napisał on regułę dla mniszek znajdujących się w tym klasztorze⁵. Przebywała w nim najprawdopodobniej, wraz ze wspólnotą kobiet, jego siostra Cesaria⁶. Powstanie kolejnych klasztorów mieszanych na terenach Galii było już związane w największym stopniu z misyjną działalnością mnicha irlandzkiego Columbana Młodszeo (540–615). Były to między innymi klasztory mieszane w Brie niedaleko Meaux, Chelles, Nivelles i Andelys-sur-Seine⁷.

Na Wyspach Brytyjskich na przestrzeni VI–VIII wieku, zostało ufundowanych wiele tego typu klasztorów. Ponieważ Kościół Wysp Brytyjskich utrzymywał ściśle kontakty z Kościołem galijskim, łatwo mogły

³ C. Stoney, *Early double monasteries*, Cambridge 1915, s. 5.

⁴ Grzegorz z Nyssy, *Żywot Makryny*, PG 46, 960–1000, [w:] *Życie św. Makryny*, „*Analecta Cracoviensia*” 2:1971, s. 393–404.

⁵ Cezary z Arles, *Pisma monastyczne: Mowy do mnichów, List do mniszek, Reguła dla mniszek, Reguła dla mnichów*, Kraków 1994.

⁶ C. Stoney, *Elary...*, s. 7.

⁷ Beda Venerabilis, *Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum*, PL 95, 21–290, tłum. *Bede's Ecclesiastical History of the English People*, ed. D. Colgrave, R. A. B. Mynors, Oxford 2001.

1. Mapa Wysp Brytyjskich VII–VIII wiek (za: D. H. Farmer, *The Age of Bede*, London 2004)

docierać do Brytanii i Irlandii idee Wschodu. Najprawdopodobniej istniały również handlowe szlaki morskie łączące Wyspy Brytyjskie z Egiptem i Syrią poświadczony jest też fakt pielgrzymowania Brytów w tamtejsze rejony⁸. Klasztory mieszane powstały w Brytanii między innymi w: Hartlepool i Whitby (Northumbria), trochę bardziej na północ w Coldingham (Berwickshire); wielki klasztor Ely (Anglia Wschodnia, Wessex), Repton (Mercia), Barking (Essex), Much Wenlock w starożytnej prowincji Magonsaete, Bardney w Lincolnshire (Kent), Minster w prowincji Thanet, Wimborne (Dorset)⁹.

Catalogus sanctorum (Katalog Świątych Irlandii), zabytek irlandzki pochodzący z IX–X wieku, ale o wyraźnie archaicznych cechach, donosi o starodawności tej instytucji w Irlandii, mówiąc o czasach św. Patryka (ok. 385/389–461)¹⁰. Najbardziej znanym klasztorem mieszanym w Irlandii był klasztor w Kildare (prowincja Leinster). Znaną postacią była również jego założycielka, związana z osobą św. Patryka, św. Brygida (452–524)¹¹.

Jest rzeczą godną uwagi, że w Kościele Wysp Brytyjskich klasztor mieszany był zwłaszcza domem dla sióstr. Na czele klasztoru mieszanego stała opatka (łac. *abbatissa*), kobieta zazwyczaj królewskiego pochodzenia, wykształcona, mająca szerokie koneksje w sferach kościelnych i świeckich. Fakt zwierzchnictwa opatki również nad mnichami, a nawet biskupami przebywającymi w klasztorach mieszanych, nie był niczym niezwykłym w Kościele na Wyspach. Wynikało to z tego, iż pozycja kobiety w społeczeństwach germańskich była bardzo wysoka, a wraz z przybyciem germańskich plemion Anglów i Sasów, dotarł na Wyspy szacunek i respekt dla kobiety. Mądre rządy mających swobodę działania i posłuch opatek przynosiły zaszczyty klasztorom, a one same liczyły się w świecie politycznym i Kościele wyspiarskim. Były obecne na najważniejszych kościelnych i królewskich obradach, a ich podpisy często figurują na dokumentach donacyjnych¹².

Obok klasztoru żeńskiego znajdował się dom zastrzeżony dla mnichów, mnichów-kapłanów, jak również biskupów, usługujących wspólnie

⁸ Palladius, *Historia Lausiaca*, CXVIII, PL 73, 1200; tłum. S. Kalinkowski, *Palladiusz, Opowiadania dla Lausosa*, Kraków 1996.

⁹ D. Whitelock, *The Beginnings of English Society. The Anglo-Saxon Period*, [w:] *The Pelican History of England*, t. 245, Melbourne–London–Baltimore 1954, s. 170.

¹⁰ J. Strzelczyk, *Iroszkoci w kulturze średniowiecznej Europy*, Warszawa 1987, s. 171.

¹¹ Zachowane żywoty św. Brygidy to: *Żywot* autorstwa Cogitosusa (VI w.) oraz tzw. *Żywot pierwszy (Vita Prima Sanctae Brigidae)* napisany w języku staroiryjskim. Klasztor w Kildare funkcjonował do 836 r., kiedy został zniszczony przez Normanów.

¹² *Przywilej króla Wihtruda dla kościołów i klasztorów kentyjskich*, [w:] *Councils and ecclesiastical documents relating to Great Britain and Ireland*, red. A. W. Haddan, W. Stubbs, t. 3, Oxford 1871, s. 238.

cie kobiet. Dom ten podlegał zewnętrznej, ogólnej administracji. Mieszkańcy klasztoru mieszanego żyli według jednej reguły oraz spotykali się we wspólnym kościele na nabożeństwach. Należy zaznaczyć, że separacja płci miała różny stopień nasilenia w poszczególnych klasztorach, a prawo kościelne regulowało zasady współżycia ich mieszkańców. Kanon IX penitencjału (księgi pokutnej), zwanego *Kanonami Synodu Patryka, Auxiliusa i Iserninusa*, pochodzącego z VII wieku, stanowi:

Mnich i dziewica oboje z jednego miejsca, jedno różniące się od drugiego, mają zakaz przebywania w tym samym pomieszczeniu, podróżowania z wioski do wioski w tym samym powozie, a nawet rozmawiania ze sobą¹³.

Przykładem obrazującym prawie całkowitą separację płci był klasztor w Wimborn, gdzie w późniejszym okresie jego funkcjonowania znajdowały się wręcz dwa oddzielne klasztory, dla mnichów i dla mniszek, zaś opatka mówiła do mnichów tylko z okna¹⁴.

Wiele informacji na temat klasztorów mieszanych i stojących na ich czele opatek można znaleźć w *Historii kościelnej narodu angielskiego (Historia Ecclestatica Gentis Anglorum)* autorstwa Bedy Czcigodnego (*Venerabilis*), dzieła, które ukończył około 731 roku, pozostawiając potomnym pełny obraz zarówno świeckiej, jak i kościelnej historii swojego kraju¹⁵.

Pojawienie się szeregu klasztorów mieszanych w Brytanii było ściśle związane z wpływem Kościoła galijskiego na Kościół Wysp Brytyjskich. Jak donosi Beda:

W tym czasie, ponieważ w Brytanii klasztorów było niewiele, liczni jej mieszkańcy udawali się do klasztorów położonych w Galii lub na ziemiach Franków w celu ćwiczenia życia monastycznego, wielu wysyłało swe córki, aby pobierały w tych klasztorach nauki. Przybywali zwłaszcza do klasztorów w Brie, Chelles i Andelys-sur-Seine¹⁶.

¹³ J. McNeill, H.M. Gamer, *Medieval Handbooks of penance. A translation of the principal „libri poenitentiales” and selection from related documents*, New York 1938, s. 75–76.

¹⁴ D. Whitelock, *The Beginnings...*, s. 171.

¹⁵ Beda Venerabilis († 735) od 7 roku życia był związany z zakonem benedyktynów. Przebywał, jako prezbiter, w klasztorach Wearmouth i Jarrow. Stworzył kilkadziesiąt dzieł obejmujących szeroki zakres tematyczny 1) dzieła dydaktyczne: są to dzieła o przyrodoznawstwie, gramatyce, ortografii, figurach i tropach, chronografii i kamputystyce; 2) 26 dzieł egzegetycznych wyjaśniających różne księgi *Pisma Świętego* od *Genesis* do *Apokalipsy*; 3) 50 kazań; 4) dzieła historyczne i hagiograficzne, z których najważniejsze to: *Historia Ecclestatica Gentis Anglorum*, *Żywoty opatów (northumbryjskich)* i *Martyrologium*; 5) poezje; 6) korespondencja.

¹⁶ Beda, HE, III 8, s. 239.

Klasztor w Brie był z całą pewnością wyjątkowym miejscem łączącym kościoły Brytanii i Galii. Opatkami tego ważnego galijskiego klasztoru mieszanego, założonego przez mniszkę o imieniu Fara, były między innymi księżniczki Brytyjskiego pochodzenia: córki króla Wschodniej Anglii o imieniu Anna (panował 636–653/654): Aethelburh (Ethelberga, † 664) i Saexburh († 699), jego wnuczka Eorcengota i jego pasierbica Saethryt¹⁷. Aethelburh słynęła z wielkiej pobożności. Rozpoczęła ona budowę kościoła klasztorowego dedykowanego Apostołom, lecz jej śmierć w 664 roku pokrzyżowała plany budowy. Gdy zapadła decyzja o przeniesieniu jej doczesnych szczątków do kościoła klasztorowego pod wezwaniem św. Stefana Męczennika, po otwarciu trumny okazało się, że jej ciało pozostaje w stanie nienaruszonym. Święto ku czci tej świętej jest obchodzone 7 lipca¹⁸. Rodzona siostra Aethelburh, opatka Eorcengota została przedstawiona w dziele Bedy jako kobieta nadzwyczaj pobożna i cnotliwa. Przed swą śmiercią dostąpiła wizji, w której ujrzała ubranych na biało mężczyzn przybywających po nią do klasztoru. W noc jej śmierci wielu braci z tego klasztoru „którzy znajdowali się w innym budynku”, słyszało anielski śpiew, jak gdyby dochodzący z wnętrza klasztoru. Beda opisuje również cuda, które miały miejsce po jej śmierci¹⁹.

Kolejna z córek króla Wschodniej Anglii Anna, Aethelthryth (Etheldreda, Edeltrud, 636–679), została opatką ważnego klasztoru mieszanego w Ely (Wschodnia Anglia)²⁰. Jej pierwszym mężem był Tonberth earl Południowego Gywre, który jednak szybko zmarł. Aethelthryth poślubiła następnie króla Northumbrii Ecgriftha (645–685). Po 12 latach mąż zezwolił jej na wstąpienie w mury klasztoru mieszanego w Coldingham, gdzie przyjęła śluby zakonne z rąk biskupa Wilfrida z Yorku (634–709). Potwierdził on, że w obu małżeństwach Aethelthryth dochowała perfekcyjnego dziewictwa²¹. Od momentu wstąpienia do klasztoru prowadziła ona bardzo ascetyczny tryb życia, umartwiała swe ciało, nosząc tylko wełnianą bieliznę, kąpiele zażywała tylko i wyłącznie przed wielkimi świętami, a i nawet wtedy czyniła to jako ostatnia. Posiadała dar widzenia przyszłości i uzdrawiania. Przepowiedziała nadejście zarazy i śmierć wielu mieszkańców klasztoru, a po jej śmierci († 23.06.679), gdy otworzono trumnę, ciało i ubrania były nienaruszone i świeciły²². Gdy ktoś położył głowę na trumnę, zostawał uzdrowiony z chorób oczu²³.

¹⁷ Por. Beda, HE, III 8, s. 238.

¹⁸ Por. tamże, HE, III 9, s. 241.

¹⁹ Por. tamże, HE, III 8, s. 241.

²⁰ Por. tamże, HE, IV 19, s. 393.

²¹ Por. tamże, HE, IV 19, s. 397.

²² Por. tamże, HE, III 8, s. 241.

²³ Por. tamże, HE, IV 19, s. 393.

Następczynią Aethelthryth w Ely została jej siostra Saexburh († 699), żona Eorcenbertha († 664), króla Kentu, matka wspomnianej już opatki klasztoru mieszanego w Brie, Eorcengoty²⁴. Beda nie wspomina o niej nic więcej.

Kolejnym klasztorem mieszanym w Brytanii był klasztor w Coldingham. Jedną z jego opatek była wspomniana już Aethelthryth. Z *Historii Kościelnej* dowiadujemy się również, że w momencie wstąpienia królowej Aethelthryth w mury klasztoru, rządy opatki sprawowała Aebbe (615–683), siostra króla Oswiu (642–655). W sprawowaniu władzy nie odnosiła jednak sukcesów. Beda przytacza w związku z jej postacią jedyny na kartach swojej *Historii* przykład złego prowadzenia się mieszkańców w klasztorze mieszanym²⁵. Aebbe zmarła prawdopodobnie w 683 roku²⁶.

Wspomniany już król Northumbrii Oswiu ufundował w swoim królestwie klasztory mieszane: w Hartlepool i Whitby (Steanoeshealth)²⁷. Pierwszą opatką klasztoru w Whitby została Hilda (Hild, 614–680), córka Hererica, bratanka lub siostrzeńca króla Northumbrii Eadwina (616–633 lub 617–634)²⁸. Beda dużo uwagi poświęca tej postaci, uważając ją za osobę nieprzeciętną w Kościele na Wyspach. Jak donosi, Hilda zdecydowała się wstąpić w mury klasztoru, mając dopiero lat 30²⁹. W tym celu udała się do Wschodniej Anglii, gdzie przyjęła śluby zakonne w 644 roku. Następnie chciała udać się do Galii, do klasztoru w Chelles, lecz została odwołana do Northumbrii. Powierzono jej obszar ziemi na północnym brzegu rzeki Wear (być może był to klasztor w South Shields), gdzie osiadła, tworząc małą wspólnotę sióstr. Jej towarzyszki prawdopodobnie przeniosły się potem wraz z nią do klasztoru w Hartlepool (Heruteu, „Wyspa jelenia”), którego Hilda została w 649 roku opatką. Był to klasztor mieszany ufundowany przez króla Oswiu, a założony w 612 roku przez Heiu, pierwszą kobietę w Northumbrii, która przyjęła śluby zakonne.

Niedługo potem sama Hilda ufundowała klasztor w miejscowości Calcaria (Kaecacaestir, prawdopodobnie Tadcaster) i uczyniła go swoją siedzibą. Po fundacji klasztoru w Whitby została jego opatką. Funkcję swą pełniła przez długie lata. Zmarła prawdopodobnie w 680 roku. Beda na kartach swej *Historii* chwali wrodzoną mądrość i wykształcenie Hildy, donosząc, że w zagadnienia teologii wtajemniczali ją licznie przybywający do Whitby biskupi:

²⁴ Por. Beda, HE, IV 19, s. 393.

²⁵ Por. tamże, IV 25, s. 421.

²⁶ Por. tamże, IV 19, s. 393.

²⁷ Por. tamże, III 24, s. 291–292.

²⁸ Por. W. O. Hassal, *Who is Who in History*, t. 1, Oxford 1960, s. 92.

²⁹ Por. Beda, HE, IV 23, s. 407.

Nam et episcopus Aidan et quique noverant eam religio si, pro insita et sapientia et amore divini famulatus, sedulo eam visitare, obnixè amare, diligenter eam erudire solebant³⁰.

Beda opisuje też wizję śmierci Hildy, której doświadczyła mniszka Begu z klasztoru Hackness. W dzień śmierci Hildy usłyszała dźwięk dzwonów i zobaczyła słup światła, a w nim czyjąś duszę, która w otoczeniu aniołów szła do raju³¹.

Po śmierci Hildy, prawdopodobnie 17 listopada 680 roku, opatką Whitby została córka króla Oswiu Aelfflaed³². Data jej śmierci nie jest znana. Była ona przyjaciółką św. Cuthberta (634–687), o czym wspomina Beda w innym ze swoich dzieł, *Żywocie św. Cuthberta*³³.

Sam klasztor w Whitby był bardzo znanym miejscem w Brytanii. Jesienią 663 roku odbył się tu Synod mający stanowić rozstrzygające kolokwium między zwolennikami rzymskiej opcji kościelnej a przedstawicielami rodzimego celtyckiego Kościoła Wysp Brytyjskich³⁴. Należy również wspomnieć, że aż pięciu mnichów z klasztoru w Whitby zostało biskupami: Bosa († 705) został biskupem Yorku, Aetla biskupem Dorchester, John Beverley († 721) biskupem Hexham, Wilfrid biskupem Yorku (Wilfrid II – ostatni biskup Yorku, † 732?) i Offfor który został biskupem Hwicce, za króla Osrice (633–34 lub 634–35)³⁵.

Druga córka króla Oswiu, Ostryth († 697), żona króla Mercji Aethelreda (674/675–704), również wybrała życie klasztorne i wstąpiła w mury klasztoru mieszanego w Bardney, znajdującego się pod protektorem pary królewskiej. W 697 roku została zabita przez wielmożnych z Mecji. W późniejszym czasie wstąpił w mury Bardney i sam król Aethelred³⁶.

Jedną z opatek Bardney, o których lapidarnie wspomina Beda w swoim dziele, była Aethelhild³⁷. Nic o niej nie wiadomo poza tym, że miała dwóch świątobliwych braci³⁸.

³⁰ Beda, HE, IV 23, s. 406.

³¹ Por. tamże, s. 413.

³² Por. tamże, 26, s. 429.

³³ Por. Beda Venerabilis, *Vita Sancti Cuthberti*, PL 94, 733–782B, tłum. *Life of Saint Cuthbert*, [w:] *The Age of Bede*, ed. D. H. Farmer, London 2004.

³⁴ Germanie, zdobywcy Brytanii, byli poganami; ich chrystianizację prowadzili od końca VI w. misjonarze Kościoła rzymskiego (597 r. misja św. Augustyna, założenie arcybiskupstwa w Canterbury), a w VII w. także mnisi iroszkoccy, którzy kultywowali obrządek różniący się od rzymskiego, a organizację Kościoła opierali na sieci zakładanych klasztorów. W r. 664 synod w Whitby przesądził o wyłączności obrządku rzymskiego na obszarze heptarchii. W wyniku zetknięcia się wpływów rzymskich i iroszkockich ziemie anglosaskie stały się w VII i VIII w. ważnym ogniskiem kultury, promieniującym także na kontynent (Beda Czcigodny, Alkuin).

³⁵ Por. Beda, HE, IV 23, s. 409.

³⁶ Por. tamże, s. 247.

³⁷ Por. tamże, s. 247.

Znacznie więcej uwagi Beda poświęca założycielce i opatce klasztoru mieszanego w Barking, Aethelburh (Ethelburga, † 686–688), siostrze biskupa Londynu Eorcenwolda († 693). Jej śmierć została zapowiedziana przez wizję jednej z sióstr, późniejszej opatki Torthgyth, która ujrzała nocą, w kilka dni przed śmiercią Aethelburh, światło jaśniejsze od innych³⁹. Aethelburh ukazywała się później w snach mnichom i mniszkom, zapowiadając ich odejście do raju, jak to miało miejsce w przypadku wyżej wspomnianej opatki Torthgyth⁴⁰. Następczynią Aethelburh została Hildelith, która sprawowała swe rządy przez wiele lat. Biskup Shreborne Aldhelm (639–709) dedykował jej traktat poświęcony dziewictwu *De Laudibus Virginitatis*⁴¹.

We wspomnianym wyżej traktacie biskupa Aldhelma znalazło się ostrzeżenie przed używaniem przez mniszki „kosztownych przepasek”. W czasie badań archeologicznych w 1980 roku odkryto w Barking fragmenty złotych nici, z których wykonywano bardzo cenne przepaski, którymi mniszki przewiązywały welony. Jest to świadectwo przepychu, jakim otaczały się mieszkanki klasztoru⁴². Był to efekt wpływu czynnika świeckiego na klasztory i łatwo można domyślić się skutków owego uzależnienia. Powszechne stało się przekazywanie godności kościelnych członkom rodziny, wskutek czego tworzyły się całe „rodziny kościelne” (wywodzące się od fundatorów, donatorów czy władców), a to z kolei pociągało za sobą traktowanie klasztoru jako prywatnej własności rodu czy króla. Przykładem tego stało się Kildare, które traktowano jako regularną rezydencję króla prowincji (Leinster, Irlandia), zwłaszcza we wczesnym IX wieku, gdy brat króla był opatem, a siostra opatką⁴³.

Po przybyciu na Wyspy Brytyjskie wielkiego reformatora, jakim był arcybiskup Canterbury Teodor (600/602–690), który 27 maja 669 roku objął swoją nową siedzibę, rozpoczęła się „era teodoriańska” Kościoła katolickiego w Brytanii i próba gruntownej reorganizacji struktur kościelnych. Swoją działalność Teodor rozpoczął od podróży po Wyspie:

³⁸ Aethelhild była siostrą Ethelwina – biskupa Lindsey w latach 680–692 (Beda, HE, III 27, s. 313) i Ealdwina – opata Partney niedaleko Spilby, który to klasztor stał się potem filią Bardney (Beda, HE, III 11, s. 247).

³⁹ Por. Beda, HE, IV 9, s. 361.

⁴⁰ Por. tamże; IV 9, s. 363. W Barking zdarzały się również uzdrowienia. Światło biło z cmentarza, gdzie pochowano zmarłych w wyniku zarazy mnichów i mniszki (Beda HE, IV 10, s. 365); światło zapowiadało śmierć wielu mieszkańców Barking (Beda, HE, IV 7, s. 357, IV 8, s. 359).

⁴¹ Por. Aldhelmus, *De Laudibus Virginitatis*, MGH, Auct. Ant. XV, s. 226–323.

⁴² Por. J. Nelson, *Anglo-Saxon England 500–1066*, [w:] *The Oxford History of Medieval England*, Oxford 1997, s. 35.

⁴³ Por. R. F. Foster, *The Oxford History of Ireland*, Oxford–New-York 1989, s. 15.

Konsekrując biskupów na odpowiednie miejsca, a z ich pomocą korygował cokolwiek znalazł niedoskonałego [w Kościele]⁴⁴.

Arcybiskup Teodor odniósł się do instytucji klasztorów mieszanych jeśli nie ze znaczną dozą niechęci, to na pewno z nieufnością. Można się o tym przekonać dzięki *Penitencjałowi Teodora*, zbiorowi przepisów kanonicznych i pokutniczych, spisaniem w 690 roku po śmierci arcybiskupa przez jego uczniów⁴⁵. W rozdziale piątym tego dokumentu znajduje się kanon 8 dotyczący klasztorów mieszanych:

Nie jest w zwyczaju, aby mężczyzna przebywał w klasztorze z kobietą, ani kobieta z mężczyzną, niemniej jednak nie obalamy zwyczaju tego regionu⁴⁶.

Kres wielu klasztorom mieszanim położyły dopiero najazdy Wikingów na Wyspy Brytyjskie wiek później. Od 793 roku Wyspy stały się celem rabunkowych najazdów skandynawskich Normanów, które spowodowały ruinę znacznych obszarów ziemi i upadek kultury. W drugiej połowie IX wieku Skandynawowie podbili Anglię Wschodnią, Essex, część Nortumbrii oraz Mercji i rozpoczęli osadnictwo na tych terenach (Danelaw). Klasztor w Hartlepool padł ofiarą najeźdźców w roku 800, Coldingham w 807 roku, klasztor w Whitby w 867 roku, klasztor w Ely w 870, irlandzki klasztor mieszany w Kildare funkcjonował do 836 roku, a pozostałe klasztory uległy również w mniejszym lub większym stopniu zniszczeniu.

W późniejszych latach wiele z nich odbudowano, lecz często już jako oddzielne męskie i żeńskie klasztory.

BEDA VENERABILIS ABOUT DOUBLE MONASTERIES OF BRITISH ISLES
Historia Ecclesiastica gentis Anglorum, III–IV

S u m m a r y

The system of double monasteries, or monasteries for both men and women, is as old as that of Christian monasticism itself. The double monastery in its simplest form was that organization said to have been founded in the fourth century by St. Pachomius, an Egyptian monk. This settlement soon became a proper nunnery under the control of the superior of the monks, who delegated elderly men to care for its discipline. Through the ages, double monasteries comprising communities of both men and women dwelling in contiguous establishments, united under the rule of one superior, and using one church in common for their liturgi-

⁴⁴ Beda, HE IV 1, s. 331.

⁴⁵ Por. J. McNeill, H. M. Gamer, *Medieval...*, s. 180.

⁴⁶ Tamże, s. 204.

cal offices. It's cannot be stated with any certainty when the system found its way into the West. At the opening of the sixth century, double monasteries existed in Gaul. St. Caesarius of Arles persuaded his sister Caesaria to join him at Arles, to preside over the women who had gathered there to live in monastery under his guidance. Later the system of double monasteries in Gaul was widely propagated by St. Columbanus and his followers. The double monasteries seem always to have flourished wherever the fervor of the Irish missionaries penetrated. In a short time, British Isles were became covered with similar dual establishments, of which Whitby, Coldingham, Ely, Sheppey, Minster, Wimborne, Barking and Kildare are prominent examples. Abbesses ruled these houses.

Bede Venerabilis in his work *Historia Ecclesiastica gentis Anglorum*, gives much information about double monasteries and the most famous abbesses. Princesses, royal widows, sometimes reigning queens, began to found monasteries, where they lived on terms of equality with the daughters of ceorls and peasants. Bede writes that from the beginning of Christianity in England, the women, and particularly these royal women, were as active and persevering in furthering the Faith, as their men. Hild from Whitby, Aethelthryth (Etheldreda) from Ely, Aethelburh (Ethelburga) from Barking are the most luminous examples of powerful abbesses. A system of double monasteries was always an object of solicitude and strict legislation at the hands of ecclesiastical authority. Many synodal and conciliar decrees recognized its dangers, and ordered the strictest surveillance of all communications passing between monks and nuns. The Norman invasions of the eight and ninth centuries destroyed the double monasteries of British Isles and, when they were restored, it was for one sex only, instead of for a dual community.